

Točenka kulovitá *Valvata piscinalis* (O. F. Müller, 1774) a kružník malý *Gyraulus parvus* (Say, 1817) – nově nalezené druhy vodních měkkýšů (*Mollusca, Gastropoda*) ve Slezsku

Martin Mandák

Valvata piscinalis (O. F. Müller, 1774) and *Gyraulus parvus* (Say, 1817) – newly found species of aquatic molluscs (*Mollusca, Gastropoda*) in the Silesia. - Čas. Slez. Muz. Opava (A), 55: 70-72, 2006.

Abstract: Two species of aquatic molluscs, viz. *Valvata piscinalis* (O. F. Müller, 1774) and *Gyraulus parvus* (Say, 1817) are new records for the Czech part of Silesia. *Valvata piscinalis* is recorded from three localities (mapping squares 6175, 6075 and 6076) and *Gyraulus parvus* from only one locality (6176). All localities are situated in the Ostravská pánev basin.

Key words: *Valvata piscinalis*, *Gyraulus parvus*, first record, aquatic molluscs, Silesia, Czech Republic

Úvod

Vodní měkkýši jsou jednou ze skupin bezobratlých živočichů, jejichž faunistický výzkum má u nás poměrně dlouhou tradici (Beran 2002). O české části Slezska se zmiňuje Ložek (1956) jako o nejlépe malakozoologicky prozkoumané oblasti tehdejší ČSR. I přes uspokojivou znalost zdejší malakofauny dochází v průběhu času u řady druhů k postupným změnám rozšíření. Významnou roli v úrovni znalostí o probíhajících změnách areálů jednotlivých druhů vodních měkkýšů sehrál také úpadek zájmu o tyto vodní organismy (např. Beran 2002).

Dva druhy ze skupiny vodních měkkýšů, točenka kulovitá (*Valvata piscinalis*) a kružník malý (*Gyraulus parvus*), nebyly doposud na území české části Slezska zjištěny.

Točenka kulovitá je palearktickým druhem, který je u nás rozšířen zejména v oblastech vodních toků a jejich okolí v Polabí a dolních částech povodí Vltavy, Moravy a Dyje. Stanovišti tohoto druhu jsou pomaleji tekoucí vodní toky s bahnitými břehy, méně často se vyskytuje v rybnících a jiných vodních nádržích. Nejsilnější výskyt je uváděn z nadmořských výšek 150 – 200 m (Beran 2002).

Kružník malý je druh, který byl na naše území zavlečen ze Severní Ameriky. V současné době jej můžeme nalézt na Olomoucku, v severozápadních Čechách, na Nymbursku a jižní Moravě. Jedná se o taxon s poměrně širokou ekologickou valencí, který se může vyskytovat v různých biotopech především se stojatou vodou, např. v zatopených šterkopískovnách a rybnících. Nadmořská výška nálezů kolísá mezi 179 až 340 m (Beran 2002).

Přehled a charakteristika lokalit, materiál

Točenka kulovitá *Valvata piscinalis* (O. F. Müller 1774)

Z české části Slezska jsou mi známy následující 3 lokality, které náležejí k celku Ostravská pánev (podle Boháče & Koláře 1996):

1. Ostrava (OV), k. ú. Koblov, zatopená šterkopískovna „Baník“ na trase dálnice D47 (kv. 6175). Popis lokality je uveden v práci Šuhaje & Mandáka (2006).

Materiál: 15. 9. 2003, živé ex. i prázdné ulity (ojedinělý výskyt) ve štěrkové tůni, která byla vzhledem k nízkému vodnímu stavu oddělena od hlavní zatopené štěrkopískovny, leg. et det. M. Mandák, coll. Ostravské muzeum.

2. Bohumín (KI), k. ú. Starý Bohumín, řeka Odra u mrtvého ramene v nPP Hraniční meandry Odry (kv. 6076). Na místě nálezů se jedná o mírně regulovaný (kamenný zához), klidný úsek toku s hlubokými partiemi.

Materiál: 30. 7. 2004, živé ex. (ojedinělý výskyt), leg. Z. Polášek, det. M. Mandák, coll. Z. Polášek, J. Šuhaj et M. Mandák.

3. Bohumín (KI), k. ú. Starý Bohumín, protřzený meandr řeky Odry v nPP Hraniční meandry Odry (kv. 6075). Popis obou bohumínských lokalit je uveden v práci Šuhaje & Mandáka (2006).

Materiál: 17. 8. 2004, 1 živý ex. (ojedinělý výskyt), leg. Z. Polášek, det. et coll. M. Mandák; 13. 9. 2004, 1 prázdná ulita, leg. et det. M. Mandák, coll. J. Šuhaj.

Kružník malý *Gyraulus parvus* Say, 1817

V českém Slezsku je prozatím známa jediná lokalita, která se také podle Boháče & Koláře (1996) nachází v Ostravské pánvi:

1. Ostrava (OV), k. ú. Heřmanice, meliorační strouha odvodňující louky u východního okraje Heřmanického rybníka (Heřmanského stavu) (kv. 6176). Strouha s šířkou koryta cca 1 m je periodického charakteru a ústí do Vrbické Stružky.

Materiál: 27. 3. 2004, živé ex. (roztroušený výskyt), leg. M. Mandák, det. et coll. L. Beran.

Poznámka: Termíny „ojedinělý výskyt“ a „roztroušený výskyt“ odpovídají kategoriím v práci Berana (2002).

Diskuse

Točenka kulovitá ani kružník malý nebyly doposud v české části Slezska zjištěny (cf. Beran 2002, písemné sdělení 2005). Prvně jmenovaný druh navíc nebyl zaznamenán ani na severní Moravě, resp. na území bývalého Severomoravského kraje (cf. Beran 2002). U obou nalezených druhů se naskytá odlišné vysvětlení této skutečnosti.

Současný výskyt točenky kulovité v řece Odře je zřejmě odrazem stále se zlepšující jakosti vody v dříve silně znečištěném dolním úseku na území České republiky. Je pozoruhodné, že tento druh je uváděn ze sousedního Polska až na úseku střední Odry od ústí Kladské Nisy níže po proudu, tedy nejbliže cca 180 říčních km od místa, kde Odra opouští naše území (Schöll 2003). Pravděpodobně není úsek mezi oběma lokalitami v ČR a Polsku dostatečně malakozoologicky prozkoumán, což mohlo platit také pro lokalitu v Ostravě-Koblově v dřívějších letech. Osídlení vhodných biotopů na řece Odře mohla způsobit také povodeň v roce 1997, při níž došlo k dočasnému propojení štěrkopískoven s říčním tokem.

V případě kružníka malého je absence údajů v minulosti zdůvodnitelná jednak relativně nedávným zavlečením ze Severní Ameriky (první nálezy až v roce 2000), jednak je tento taxon obtížně odlišitelný od velmi podobného a příbuzného druhu, kružníka hladkého (*Gyraulus laevis*) (Beran 2002).

Poděkování

Za poskytnutí nalezeného materiálu *Valvata piscinalis* z řeky Odry jsem zavázán Z. Poláškovi (Havířov). Za determinaci materiálu *Gyraulus parvus* a přečtení rukopisu vděčím RNDr. L. Beranovi, Ph.D (Správa CHKO Kokořínsko).

Literatura

Beran L. (2002): Vodní měkkýši České republiky – rozšíření a jeho změny, stanoviště, šíření, ohrožení a ochrana, červený seznam (Aquatic molluscs of the Czech Republic – distribution and its changes, habitats, dispersal, threat and protection, Red List). - Sborník Přírodověd. Klubu v Uherském Hradišti,

Supplementum č. 10, 258 pp.

B o h á č P., K o l á ř J. (1996): Vyšší geomorfologické jednotky České republiky. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 56 pp. + 1 mp.

L o ž e k V. (1956): Klíč československých měkkýšů. SAV, Bratislava. 436 pp.

S c h ö l l F. (2003): Makrozoobentos Odry 1998 – 2001. Mezinárodní komise pro ochranu Odry před znečištěním, Wrocław.

Š u h a j J., M a n d á k M. (2006): Doložené výskyty škeble rybničné *Anodonta cygnea* (*Bivalvia*, *Unionida*) z české a polské části Slezska a ze severní Moravy. - Čas. Slez. Muz. Opava (A), 55: 59-69.

Adresa autora: Mgr. Martin M a n d á k , Hrušovská 2, CZ–702 00 Ostrava, e-mail: m.mandak@tiscali.cz